

Asia: VN/35688/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausunnonantajan lausunto

Lain nimike

Lain nimikkeessä huomioidaan rikosepäilyjen selvittäminen, muttei vaativia huoltoriitoja, jotka on myös sisällytetty lakiehdotukseen.

1 § Soveltamisala

Nähdään hyvänä, että soveltamisalassa on määritelty lain koskevan kaikkia alle 18-vuotiaita.

2 § Yksikön tehtävät

1) LASTA-seula -mallin mukaisen toiminnan sisällyttäminen lakiesitykseen tunnistetaan lähtökohtaisesti hyväksi etenkin seulontatyötä tekevän tahon tiedonsaantioikeuden selkiytymisen osalta. Huomioidaan, että lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisista ja – psykologisista (OiPsy) yksiköstä käsin suoran kirjautumisen kautta on käytettävissä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistoiminta-alueella käytössä olevista terveydenhuollon potilastietojärjestelmistä lähinnä oman yliopistosairaalan potilastietojärjestelmä. OiPsy-yksikön terveydenhuollon muille toimijoille esittämien tietopyyntöjen käsittelyajat vaihtelevat suuresti, mikä voi hidastaa yhteenvedon valmistumista moniammatillisen asiantuntijaryhmän käyttöön, eikä siten kaikissa tapauksissa välttämättä edistä esi-tutkintatoimien kiireellisyyden määrittelyä. Kanta-järjestelmässä ei ole nähtävissä tietoja yhtä laajasti kuin mitä potilastietojärjestelmään on kirjattu. Sosiaalihuollon ja lastensuojelun asiakirjojen osalta todetaan vastaavalla tavalla OiPsy-yksikön esittämien tietopyyntöjen käsittelyajoissa suurta vaihtelua. Tästä johtuen huomioidaan, että lastensuojelun työntekijöiden on mahdollista päästä suoraan asiakasrekisterin tietoihin, mikä voisi nopeuttaa näiden tietojen saamista moniammatillisen asiantuntijaryhmän käyttöön, mikäli sosiaalihuollon ja lastensuojelun yhteenvedon laatisivat alueen lastensuojelutyöntekijät. Kiinnitämme lisäksi erityisesti huomiota OiPsy-yksiköiden asiantuntijaresurssin tarkoituksenmukaiseen ja kustannustehokkaaseen käyttöön siten, ettei LASTA-seula -mallin mukaisen toiminnan tule millään tavoin hidastaa tai kuormittaa erityisasiantuntijuutta edellyttävien työtehtävien hoitamista.

2) Koska lakiehdotuksessa ei ole rajattu rikosepäilyjä millään tavoin, on lakiehdotuksessa määritelty avustavien sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköiden tehtäväkuva ja sen asemoituminen kaikkia rikosepäilyjä koskevaksi sekä asianomistajia, todistajia ja rikoksesta epäiltyjä alle 18-vuotiaita lapsia koskevaksi varsin laaja tuoden yksiköiden työntekijöille merkittävän lisäkoulutustarpeen. OiPsy-yksiköiden asiantuntijoiden nykyinen koulutustausta, käytössä olevat tutkimusmenetelmät ja osaaminen ei mahdollista etenkin rikoksesta epäiltyjen tutkimuksen toteutusta luotettavalla ja riittävällä asianosaisten oikeusturvan takaavalla tavalla. Todetaan etenkin rikoksesta epäiltyjen kuulustelutekniikan olevan poliisiviranomaisten ammatillista erityisosaamista, ja suhtaudutaan epäröiden tämänkaltaisen erityisosaamisen mahdollistumiseen OiPsy-yksiköiden työryhmissä. Huomioidaan rikosepäilyjen selvittämisessä avustavan yksikön toiminnassa keskeistä olevan pyrkimys toteuttaa tutkimukset mahdollisimman objektiivisesti. Siten huomioidaan, olisiko vaarana yksikön asiantuntijoiden objektiivisuuden kyseenalaistamisen etenkin sellaisissa rikosepäilyissä, joiden selvittämisessä tehtäisiin samassa avustavassa yksikössä sekä rikoksesta epäillyn että asianomistajan tutkimukset. Läheiskriminointisuoja osalta lakiehdotuksen perusteluissa tarkastellaan todistajia. Huomioidaan, että asianomistajien ja todistajien kyky tunnistaa läheiskriminointisuojaan merkitys on ikä- ja kehityssidonnaista, eivätkä he tämän suhteen eroa toisistaan. Huomioidaan, että lähtökohtaisesti jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi.

3) Huomioidaan, ettei rikoksesta epäillyn lapsen kuulemiseksi ole käytettävissä riittävällä tieteellisellä tutkimus-näytöllä varmistettua oikeuspsykologista haastattelumenetelmää, siten rikoksesta epäiltyjen lasten haastattelun luotettavuuden arviota ei olisi mahdollista tehdä OiPsy-yksikössä.

4) Nähdään hyvänä ja tarpeellisena varmistaa lapselle ja hänen huoltajalleen ensivaiheen psykososiaalinen tuki, ja huomioidaan tämän käytännössä koskevan etenkin niitä tapauksia, joissa viive esitutinnan aloituksesta lapsen ohjautumiseen OiPsy-yksikköön on lyhyehkö. Huomioidaan akuutissa vaiheessa tai lyhyehkällä aikaviiveellä OiPsy-yksikköön kuitenkin ohjautuvan vain osa tutkittavista lapsista.

5) Nähdään vaativissa huoltoriidoissa vahvasti keskeistä ja lapsen edun mukaista olevan lapsen kokemuksen huolellinen selvittäminen. Huomioidaan kuitenkin OiPsy-yksiköiden asiantuntijoiden työnkuvan ja osaamisen painotuksen olevan väkivaltaerityistä siten, että käytössä olevat tutkimusmenetelmät eivät parhaalla tavalla tukisi ja/tai mahdollistaisi luotettavalla tavalla lapsen kokemuksen selvittämistä. Lakiehdotuksen perustelussa on tuotu esille OiPsy-yksiköiden asiantuntijoiden jo nykyisellään osallistuvan vaikeiden huoltajuuskiistojen käsittelyyn. Huomioidaan, että OiPsy-asiantuntijoiden osaamista on näissä tarkasteluissa tähänastisesti hyödynnetty väkivaltaan liittyvän erityisosaamisen osalta, mikä on lapsen kokemuksen selvittämistä huomattavasti rajatumpi osa-alue.

6) Ei kommentteja.

3 § Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

Nähdään lakiehdotuksen 2§:n 1 kohdassa tarkoitetun yhteenvedon käsittely moniammatillisessa asiantuntijatyö-ryhmässä lapsen edun mukaiseksi ja lapsen edun huomioon ottamista vahvistavaksi.

4 § Oikeus saada ja antaa tietoja

Lakiehdotuksen muotoilua pidetään lähtökohtaisesti hyvänä. Huomiota kiinnitetään todistajina tai rikoksesta epäiltyinä kuultaviin lapsiin. Asianomistajina kuultavia lapsia vastaavalla tavalla todistajilla tai rikoksesta epäillyillä lapsilla voi olla kehityksellisiä tai muita terveydentilaan ja kokonaistilanteeseen liittyviä lapsen kuulemisen/oikeuspsykologisen haastattelun valmistelun ja toteuttamisen kannalta merkityksellisiä huomioitavia seikkoja, joiden vuoksi rikosepäilyn selvittämisessä avustavalla yksiköllä tulisi olla oikeus tietojen saamiseen sosiaali- ja terveydenhuollosta myös näiden lasten osalta.

5 § Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

Ei kommentteja.

6 § Työnohjaus

Ei kommentteja.

7 § Järjestämisvastuu

Lakiehdotuksessa ei ole tarkemmin määritelty avustavien yksikköjen sijoittumista. Huomioidaan keskittämisesetuksen puoltavan avustavien yksiköiden sijoittumista yliopistosairaaloihin. Pyydetään huomioimaan, että toiminnan järjestäminen yliopistosairaalan hallinnon alaisuudessa mahdollistaa tarkoituksenmukaisimmin vaativaa erityisosaamista edellyttävän toiminnan järjestämisen.

8 § Sopimus ja kustannusten korvaaminen

Lakiehdotuksen muotoilua pidetään lähtökohtaisesti hyvänä. Pyydetään huomioimaan, että sopimusta laadittaessa on tarkoituksenmukaista kuulla ja ottaa huomioon avustavan yksikön asiantuntijoiden perusteltu näkemys resurssitarpeiden ja ammattiryhmäkohtaisen painotuksen osalta.

9 § Korvauksen maksaminen

Ei kommenttia.

10 § Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

Lakiehdotuksen muotoilua pidetään lähtökohtaisesti hyvänä. Pyydetään huomioimaan, että ohjaus ja kehittäminen tulisi toteuttaa riittävässä yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon avustavan yksikön asiantuntijatyöryhmän kanssa.

11 § Voimaantulo

Ei kommenttia.

Esityksen vaikutusarviot

Ei kommenttia.

Mahdolliset muut kommentit esitysluonnoksesta

Huolta herättävällä tavalla lakiehdotuksen perusteluissa on tuotu esille ajatus siitä, etteivät avustavat sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköt jatkossa voisi säilyttää tutkimuksista laatimiaan lausuntoja. Lausunnot ja muu tutkimuksen tuloksena muodostunut aineisto säilytetään ajankohtaisesti muusta potilastietojärjestelmästä erillisessä lokitetussa tietojärjestelmässä. Kuopion yliopistollisen sairaalan OiPsy-yksikössä tehtävien somaattisten tutkimusten osalta lapsen terveydentilan ja jatkohoidon järjestämisen kannalta olennaiset tiedot on potilasturvallisuuden varmistamiseksi jo tähän asti kirjattu potilastietojärjestelmään. Hyvinvointialueen potilastietojen säilyttämistä ja arkistointia koskeva ohjeistus on tähänastisesti kattanut myös OiPsy-yksikössä tuotetun spesifisti rikosepäilyn selvittämisessä muodostuneen aineiston säilyttämisen. Aineiston, mukaan lukien oikeuspsykologiset lausunnot ja somaattisista tutkimuksista tehdyt lääkärintilailausunnot, poistaminen lokitetusta hyvinvointialueen tietojärjestelmästä on nähdäksemme kyseenalaista ja vaatinee hyvinvointialueen tiedonhallinnan vastuutahon ja hyvinvointialueen juristien kannanottoa. Huolta herättää myös OiPsy-yksikön työntekijöiden sekä tutkittavana olleen lapsen asema tilanteessa, jossa tutkittavana oleva alaikäinen ja/tai hänen huoltajansa tekee yksikön toiminnasta valituksen, eikä yksikössä olisi tietojärjestelmästä tarkistettavissa riittävässä määrin tietoja laadittaessa valitukseen vastinetta. Huolta herättää, missä määrin yksikön toiminnan ja kustannusten luotettava raportointi toteutuisi, mikäli tutkimusten valmistuttua kaikki tutkimuksista kertynyt aineisto jouduttaisiin poistamaan tietojärjestelmästä. Käsityksemme mukaan tämänkaltaisen epäsuotuisa järjestely saattaisi olla hyvinvointialueella ainutlaatuinen vaativaa erityisosaamista edellyttävän yksikön osalta. Lisäksi rikosoikeudenkäynteihin valmistautuminen tulisi todennäköisesti vaikeutumaan.

LASTA-seula -mallin osalta todetaan etenkin lakiehdotuksen perustelussa esitetyt alustavat kustannuslaskelmat huomioiden, ettei tiedossamme ole pilotteja/tähänastisesti toteutunutta seulatoryöskentelyä koskien systemaattista seurantatutkimusta, josta kävisi esille kustannustehokkuus ts. missä määrin tästä toiminnasta on ollut esitutinnan suuntaamisessa olennaista hyötyä tai mikä hyöty tästä on tullut moniammatillisen työryhmän muille kuin poliisi- ja syyttäväviranomaisille lapsen asioiden hoitamisessa. Huomioidaan kuitenkin, että seuratoiminnan toteutuksessa eri alueilla on ollut kustannusvaikutusarvion systemaattisen toteuttamisen kannalta hankaloittavalla tavalla eroavaisuuksia.

Lakiehdotuksen 2§ yksikön tehtäviä LASTA-seula- tyyppisen toiminnan osalta sekä 3§ moniammatillista työryhmää koskien ei käy esille, millä viranomaistaholla olisi vastuu tiedottaa lasta ja/tai hänen huoltajaansa siitä, että arkaluontoisia tietoja on luettu, niistä on tehty yhteenveto ja tietoja on käsitelty moniammatillisessa asiantuntijatyö-ryhmässä. Lakiehdotuksesta ei käy esille, miten yhteenvetoasiakirjan säilyttäminen järjestettäisiin sen valmistumisesta käsittelyyn asti tai käsittelyn jälkeen, ja minkä viranomaistahon/-tahojen vastuulla säilyttäminen olisi.

Matikka Laura

KYS - Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian tutkimusyksikkö